

АКТИВІЗАЦІЯ ОЦІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ

Галина Падалка, доктор педагогічних наук, професор

Інституту мистецтв Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
м. Київ

АКТИВІЗАЦІЯ ОЦІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ

У статті пропонується розробка парадигми естетичної оцінної діяльності як теоретичної основи вдосконалення художнього навчання. Виявляється її системоутворююча роль у процесі художнього пізнання, окреслюються пріоритетні напрями дослідження методичних шляхів упровадження оцінних підходів у навчальну практику.

Постановка проблеми. Проблеми модернізації теорії і практики музичного навчання у сучасних умовах прямопов'язані із активізацією ціннісних підходів до досягнення учнями надбань художньої культури. Чим викликаний науковий інтерес до педагогічних вимірів оцінювальної діяльності в мистецтві?

Звернення до означеної проблеми визначається глобальними соціальними перетвореннями нашої доби. Міняються погляди на суспільні і особистісні цінності, на ідеальний образ людини, оновлюються уявлення щодо ціннісної картини світу. Ціннісний компонент виражає світоглядну позицію людини, тісно змикаючись із її особистісними пріоритетами. Усе частіше фігурують поняття конкурентоздатності, суб'єктності, порівняльних вимірів професійної компетентності, оптимального вибору життєвих переваг і цінностей. Активізація ціннісних орієнтирів у суспільному житті не може не впливати на розвиток педагогіки, зокрема музичної, актуалізуючи проблеми аксіологічного спрямування її розвитку.

Крім того, необхідність дослідження ціннісних аспектів музичного розвитку учнів і студентів зумовлена особливостями розвитку сучасної художньої культури, неоднорідним характером її становлення. Мистецька "норма" не встигає за розвитком мистецтва, його змістового спрямування, жанрово-стильового розвитку, за модернізацією виражальних засобів. Процес інтенсивного відтворення цінностей сучасного життя у мистецтві, багатобарвна і художньо неоднорідна його палітра, особливо загострене протиставлення традиції і новаторства вимагають нових засобів, нових підходів до мистецького навчання. Важливо не допустити в художній свідомості учнів ціннісних зсувів, підміни істинних естетичних пріоритетів псевдохудожніми їх зразками. Це завдання також актуалізує

проблему значно ширшого й інтенсивнішого впровадження оцінювальної парадигми до мистецької освіти.

Оновлення теоретико-методичної парадигми навчання мистецтва спричиняється також недостатньою відповідністю існуючих педагогічних моделей глибинній сутності художньої діяльності, ядром якої є оцінювання. Протікаючи явно чи неявно, усвідомлено чи підсвідомо оцінна діяльність не лише опосередковує мистецьке пізнання, а й спрямовує художній, зокрема, музичний, розвиток особистості. Між тим, у діючих музично-педагогічних системах оцінювальної діяльності відводиться якщо не відверто другорядна, то обмежена роль фактора, що тільки супроводжує процес художнього пізнання. При такому підході ніби полишається у тіні іманентна сутність музики саме як художньої цінності, досягнення якої не може відбуватися поза оцінювальною діяльністю. Отже, адекватна концептуалізація музичної освіти має не тільки зважати, а й ставити в центр уваги естетичну оцінювальну діяльність, надаючи їй вирішального значення у розробці теоретико-методологічних засад художнього розвитку особистості.

Мета і завдання статті. Розробка парадигми естетичної оцінної діяльності як теоретичної основи вдосконалення художнього навчання, виявлення її системоутворюючої ролі в процесі художнього пізнання, окреслення пріоритетних напрямів дослідження методичних шляхів упровадження оцінних підходів у навчальну практику.

Виклад основного матеріалу. Оцінювальна парадигма в контексті мистецької освіти означає сукупність, інтегративну єдність концептуальних ідей щодо визнання естетичної оцінювальної діяльності пріоритетною у системі музичного навчання і розвитку особистості. Вихідними координатами теорії і методики музичного навчання мають стати:

АКТИВІЗАЦІЯ ОЦІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ

- наукове осмислення завдань і можливостей спрямування навчально-виховного процесу на формування естетичного ставлення особистості до надбань музичної культури;

- інтерпретації оцінної діяльності як провідного засобу усвідомлення і переживання змісту музичних творів, проникнення до внутрішньої, глибинної сутності художніх образів;

- розробка методики формування в особистості здатності до естетичного оцінювання, а також активізації творчої діяльності учнів, розвитку їх творчого потенціалу через активізацію оцінювальних підходів.

Наголошуючи на пріоритеті оцінювальної парадигми в навчальному полі мистецької освіти, ми стверджуємо, що естетична оцінювальна діяльність виступає не якимось додатком, що прикрашає методичний пошук в галузі музичного навчання. Її роль значно вища, суттєво інша. Не боячись перебільшення, ми надаємо естетичному оцінюванню статусу системоутворюючого фактора музичної навчальної діяльності. Закономірності художнього пізнання невід'ємні від естетичної оцінки, що впливає із трактування мистецтва як художньої цінності. Естетичне оцінювання виступає чинником активізації, своєрідним "каталізатором" процесуального розгортання мистецького навчання.

Дія естетичного оцінювання охоплює весь простір мистецького навчання, все поле викладання музичних дисциплін. Сучасне науково-педагогічне знання утримує увагу на трьох аспектах навчальної художньо-пізнавальної діяльності: сприйманні, оцінюванні, творенні. Естетична оцінювальна діяльність – складний навчальний феномен, якому притаманна певна амбівалентність функцій. Естетична оцінювальна діяльність може виступати і як самостійний компонент навчання мистецтва, і як складова процесів художнього сприймання і творення.

Характер протікання естетичної оцінювальної діяльності, її трансформація визначається умовами педагогічного впровадження. Розкриємо способи педагогічного опосередкування кожного з конструктивів змісту музичного навчання, серед яких попередньо було визначено такі, як сприймання, оцінювання і творення у галузі мистецтва.

1. *Музичне сприймання.* Застосування єдиного класифікаційного стереотипу дає підставу виокремити такі різновиди художнього навчального сприймання, як сприймання-ознайомлення, сприймання-осягнення, сприймання-констатація, сприймання-порівняння, сприймання-співтворчість. Ціннісний компонент опосередковує кожен із різновидів.

"Сприймання-ознайомлення" з художнім твором неодмінно містить елемент оцінювання. Наприклад, перше прослуховування музики, навіть поверхове і побіжне, навіть найпримітивніший його різновид – фонове її сприймання – містить поле для оцінювання. Нехай це буде рівень "подобається – не подобається", все одно елемент оцінки тут присутній. Наступний різновид – "сприймання-осягнення" передбачає більшу інтенсивність оцінювальної діяльності. Усвідомлення художнього змісту музичного твору не може плідно відбуватися поза оцінювальними процесами, оскільки художній образ як відображення дійсності неодмінно містить авторську оцінку, авторське ставлення до відображуваного. У цьому сенсі говорять про музичний твір як художню цінність.

"Сприймання-констатація" – ще один різновид художнього сприймання, що відрізняється від попереднього більшим вмістом оцінки, більш глибоким усвідомленням змістового значення музичного твору.

"Сприймання-порівняння" характеризується зіставленням побаченого, почутого у мистецтві із попереднім художнім досвідом особистості. Зіставлення може відбуватися навмисно, цілеспрямовано і на рівні підсвідомого, але від цього його наявність ціннісного компонента не нівелюється.

"Сприймання-співтворчість" означає такий характер сприймання, завдяки якому відбувається співпереживання авторському баченню змісту твору, оцінювальне прослідкування розвитку художніх його образів у реальних і проєктивних вимірах. Слідкуючи за розвитком музичної тканини, слухач ніби домислює, вгадує, очікує, передбачає подальший перебіг музики. Процес подібного "вгадування" не може не супроводжуватись оцінювальними діями.

2. *Музичне оцінювання* може виступати і як компонент процесів сприймання й творення, і як самостійна діяльність. Основні педагогічні чинники стимулювання процесу художнього оцінювання, його активізації включають дії зіставлення, порівняння; виявлення художньої значущості, художньої цінності мистецького твору; вибору найпривабливіших естетичних об'єктів, аргументації результатів цього вибору. На цій стратегічній основі можна вибудувати практично зорієнтовані методи роботи з учнями.

"Зіставлення-порівняння" як метод навчання спрямовано на загострення ціннісного конфлікту між художніми об'єктами, в результаті якого може вималюватися власна думка, власне судження щодо художньої значущості музичних творів.

АКТИВІЗАЦІЯ ОЦІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ

“Виявлення художньої значущості мистецького твору” спирається на оцінювальні дії, метою яких стає визначення диспозиції між об’єктивним вираженням образного змісту і його естетичною цінністю для суб’єкта художньої дії. Наприклад, сприймаючи чи розуміючи музичний твір, учень орієнтується на художні його достоїнства і переваги, вже визнані в суспільних та історичних вимірах, а також усвідомлено чи неусвідомлено з’ясовує власне ставлення до його змісту, до тих цінностей, які виступають у ззовні наданому зразку оцінки, які підкреслюються педагогом як значущі, важливі, художньо досконалі.

“Вибір естетичних об’єктів та їх аргументація” – надзвичайно важлива складова процесу оцінювання, де діють найактивніші, сповнені навчальної енергетики чинники. Вимоги педагогічної логіки і операціональності дають змогу трактувати вибір і аргументацію як вищий ступінь естетичної оцінки, а також як ефективні методи навчання і розвитку в учнів здатності до поєднання в оцінювальних діях суб’єктивного і об’єктивного, нормативного і індивідуалізованого, свідомого і підсвідомого, раціонального і емоційного.

3. *Музичне творення.* Концепція визначення змісту мистецької освіти неодмінно впирається у дослідження сутності, специфіки і шляхів активізації навчальної мистецької творчості. Розглядаючи роль ціннісного компонента в цих процесах, наголосимо на його подвійній ролі: і як засобу активізації власне процесу навчальної творчої діяльності, і як засобу визначення художньої цінності створеного продукту. Дійсно, творення можна собі уявити як процес продукування нового, знаходження художніх елементів, зіставлення їх між собою, визначення відповідності задуму і взаємовідповідності тощо. Оцінювальний компонент виявляється на різних стадіях творчого процесу, серед провідних з них слід назвати такі, як ідеалізація, моделювання, втілення музичного задуму, позиціонування результатів творчості.

Ідеалізація як виникнення задуму майбутнього художнього продукту – це пошук досконалості в уявлюваному продукті, надання йому рис художньої оптимальності. Важливу функцію відіграє ідеалізація як дія, що містить потужний ціннісно-мотиваційний заряд. З точки зору оцінювальних підходів ідеалізацію можна інтерпретувати також як процес вибору найкращого варіанту з багатьох можливих, процес відсікання зайвого, знаходження довершеності в авторському задумі. Через призму ідеальних уявлень просвічує творчий потенціал особистості,

його наявність чи відсутність. Своєю чергою, творчий потенціал тісно змикається зі здатністю особистості до музичного оцінювання.

Ціннісна природа моделювання виявляється у визначенні художньої цінності результату ідеалізації, переведенні задуму у форму конкретизованого плану музичної діяльності шляхом оцінювання можливостей його втілення, через складання доведеної його структури.

Втілення художнього задуму у матеріалізовану форму – звучання музики, – це процес примірювання, деталізації основних моментів моделі, відбору художніх деталей, оцінювання їх відповідності творчому задуму і художньому плану. Роль ціннісного компонента на етапі втілення проглядається особливо рельєфно. Співвідносячи ідеальні уявлення з конкретикою матеріального їх втілення – реальним звучанням, – митець не може обійтися без операцій порівняння і вибору, емоційно-інтуїтивних чи усвідомлених зіставлень отриманих художніх результатів, тобто без оцінювальної діяльності.

Позиціонування результатів творчості – теж варто розглядати як процес, де аксіологічні важелі виступають спонукою творчої активності. Відбувається зовнішнє і внутрішнє оцінювання результатів творчого самовираження особистості, зіставлення потенціального й актуального в художніх здібностях. Рецензування, обговорення, аналітичний розбір результатів музичної творчості, з одного боку, самоаналіз, рефлексія, інші способи самооцінки, з іншого, сприяють виникненню нових планів, нових підходів до творчості, пошуку нестандартних вирішень художньо-творчих проблем. Можлива суперечність оцінок підсилює стимули творчої діяльності, викликає бажання привносити до творчого осмислення дійсності нові барви.

Науково-педагогічна репрезентація оцінювальної діяльності сягає різних аспектів музичного навчання і розвитку особистості. А звідси функції означеної парадигми стосуються і навчального осягнення творів мистецтва учнями, і розвитку їх естетичних якостей, найперше – естетичного ставлення до мистецтва і дійсності.

Фундаментальними категоріями, що визначають як модальність естетичного ставлення до надбань музичної культури, так і діяльнісні координати оцінювання, сучасна теорія естетичного виховання висуває категорії ідеалу і художнього смаку. Під естетичним ідеалом розуміють конкретно-чуттєве уявлення щодо типу, зразка, моделі естетичної досконалості і водночас як конкретно-чуттєве вираження найвищої мети естетичної діяльності. Естетичний

АКТИВІЗАЦІЯ ОЦІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ

смак розглядається як система чуттєво-раціональних схильностей особистості, що виростають на ґрунті історично детермінованих уявлень кожного індивіда про прекрасне і спонукають його до активної, відповідної ідеалу життєдіяльності.

Неважко помітити, що у наведених визначеннях рельєфно проглядається зв'язок між естетичними ідеалами і смаком особистості. У їх взаємодії відтворюється діалектика загального і часткового, де естетичний ідеал виступає як загальне, смак – як часткове. Естетичний ідеал є необхідною умовою існування естетичного смаку особистості. Розвинений естетичний смак, своєю чергою вбирає в себе ідеал, орієнтуючи людину на ту чи іншу оцінку естетичних цінностей. Деформація смаків нерідко виявляється наслідком несформованості або спотворення уявлень особистості про прекрасне. Вся система естетичних переваг зорієнтована на виявлення відповідності чи невідповідності того чи іншого явища з їх об'єктивованою в ідеалі естетичною цінністю. Смак виражає естетичний ідеал і водночас впливає на формування його змісту. Здійснюючи регуляцію діяльності, що розвивається у напрямку щодо досконалості, естетичний смак самим вносить корективи в уявлення особистості до цієї досконалості. Таким чином, естетичний ідеал і смак живлять один одного і підтримують на всіх рівнях. Їхня взаємодія виступає насамперед як процесуальна цілісність, що забезпечує завдяки ідеалу певну спрямованість безпосередній смаковій оцінці.

Знаходження внутрішніх факторів взаємодії естетичних ідеалів та смаків, що започатковуються у їх внутрішній єдності і протилежності, націлюють дослідницьку думку на пошук гнучкої, рухливої системи педагогічних засобів, які можна було б застосовувати диференційовано, рахуючись із вимогами індивідуального підходу, так важливого в сфері музичного виховання.

При вивченні взаємодії між естетичними ідеалами й смаками найзначущішими виступають такі параметри розгляду, як співвіднесення існуючого і належного, абстрагованого і конкретного, об'єктивного і суб'єктивного.

Взаємодія *належного та існуючого* яскраво виявляється у зіставленні уявлень особистості про прекрасне з реакцією її естетичного смаку.

Дійсно, естетичний ідеал як зразок естетичної досконалості, як особлива форма цілепокладання найповніше втілює уявлення людини про належне. Але спрямований в майбутнє, естетичний ідеал стає також вищим критерієм естетичної оцінки реально існуючих музичних явищ. Вирішальне

слово в оцінюванні існуючого належить смаку. Водночас естетичний смак незримо окреслює контури цілеспрямованої і цілепокладаючої діяльності людини, спрямованої на досягнення оптимальних і найдосконаліших результатів. Естетичний ідеал та смак взаємно доповнюють один одного, поєднуючи існуюче і належне, реальний підхід із ідеальними уявленнями.

Взаємодія належного і існуючого у зіставленні естетичних ідеалів і смаку уможливує педагогічно важливий висновок. Йдеться про виявлення в естетичних ідеалах і смаках активного перетворюючого начала. При зіставленні з образом естетично належного смак не може обмежитись пасивно-споглядалною оцінкою за принципом: “подобається – не подобається”. Його реакція, опосередковуючись вимогами бажаного, проривається у майбутнє, викликаючи тим самим прагнення до краси, стимулюючи діяльність, зорієнтовану на перебудову, зміну, удосконалення. А естетичний ідеал у співвіднесенні з реальністю музичної діяльності стає своєрідним камертоном, настраюючи характер регулятивної дії смаку.

Оптимальним результатом розвитку та естетичного смаку, естетичного ідеалу являється досягнення гармонії *інтелектуального й емоційного* в їх вияві, органічного синтезу свідомого і підсвідомого, єдності судження і переживання. Діалогічна природа взаємозв'язків естетичних ідеалів і смаків рельєфно виявляється також і в системі їх *об'єктивних та суб'єктивних* взаємовідносин. З цієї точки зору естетичні ідеали й естетичні смаки – це неначе два полюси в єдиній системі ціннісних орієнтацій особистості. Естетичний ідеал характеризує об'єкт естетичного цілепокладання у відношенні до суб'єкта, смак – відношення суб'єкта до об'єкта. Тільки співвідносячи одне з одним, естетичні ідеали і смаки, можна стверджувати об'єктивність перших і суб'єктивність других.

Висновки. Застосована нами свідомо установка на розгляд естетичних ідеалів і смаків у єдності їх взаємодоповнюючих і суперечливих начал сприяє обґрунтуванню висновків, які мають суттєве значення для педагогічного вирішення проблеми формування естетичної оцінювальної діяльності особистості:

1. Формування естетичних ідеалів і смаків особистості в процесі музичної діяльності слід розглядати як цілісний об'єкт педагогічного впливу. Подібний підхід зумовлено уявленнями про цілісність як необхідну властивість людського суб'єкта, що забезпечує єдність її цілеспрямованої активності.

АКТИВІЗАЦІЯ ОЦІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ

2. Єдність і суперечливість естетичних ідеалів і смаків особистості дає підставу охарактеризувати їх взаємодію як систему прямого і зворотного зв'язку, що містить можливості саморегуляції і удосконалення музичної діяльності на основі внутрішніх джерел розвитку.

3. Врахування гнучкого характеру взаємозв'язку, взаємозумовленості естетичних ідеалів і смаку особистості дає можливість також повніше і конкретніше уявити складний процес педагогічної детермінації формування, естетичних ідеалів, і смаку. Двобічність об'єкта формування (при опорі на уявлення щодо його цілісності і здатності до саморегуляції) дозволяє забезпечити упорядковану розстановку педагогічних акцентів залежно від необхідності більшого чи меншого впливу на ідеали чи на смак, передбачити гнучкість, мобільність методичної системи, її пристосовуваність до конкретних умов музичного навчання, до здійснення індивідуального підходу.

4. Розгляд суперечливої єдності естетичних ідеалів і смаків створює підґрунтя для розв'язання питань щодо співвіднесення нормативного і диференційованого, стабільного і змінного, узагальненого і конкретного в системі педагогічних впливів. Розмаїття явищ сучасного художнього світу, розшарування цілісних уявлень про естетичну досконалість у різних суспільних групах, неоднозначність естетичної оцінки тих самих явищ висувають проблему досягнення внутрішньої єдності зовні суперечливих педагогічних підходів у системі музичного навчання.

Загалом теоретико-методична інтерпретація оцінювальної діяльності має стати основою віднайдення способів стимулювання, інтенсифікації процесу навчання мистецтва, зокрема, музики.

Насамкінець, підкреслюючи узагальнювальне значення естетичної оцінювальної парадигми у розбудові фундаментальних засад музичної освіти, визначимо перспективні напрями її подальшого дослідження. Це, насамперед, виявлення значення національних цінностей в оновленні мистецької освіти, ідеї акмеології, що спрямовують наукову думку на пошук засобів найвищого ступеня, найяскравішого розвитку особистості. В річищі мистецької аксіології можуть плідно розвиватися рефлексивні засоби осягнення учнями музичних цінностей. Важливого значення у контексті актуалізації ціннісного ставлення особистості до мистецтва набуває створення адаптивних методик музичного навчання. Серед вужчих, більш конкретних проблем можна назвати такі, як обґрунтування

змісту та умов формування інтерпретаційної культури особистості, розробка художньо-порівняльних методик музичного навчання, визначення методичних засад створення художніх ситуацій вибору.

1. Зязюн І.А., Сагач Г.М. *Краса педагогічної дії. Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів.* – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.

2. Котляревская Е. *Вариативный потенциал музыкального произведения: Культурологический аспект интерпретирования: Дис... канд. искусствоведения (17.00.03).* – К., 1996. – 16 с.

3. Рудницька О.П. *Педагогіка: загальна та мистецька.* – К., 2002. – 270 с.

4. Bloom L. *Psychology and Aesthetic a methodological doctrine.* – *Journal of General Psychology.* – 1961. – Vol, 65. – P. 305 – 317.

5. Pay Y. *Cultural Foundation of Education.* – *Columbus: Merrill Publishing Company, 1990.* – 255 p.

○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○

Галина Падалка

*доктор мистецтвознавства, професор
Інституту мистецтв
Національного педагогічного університету
імені Михайла Драгоманова*

○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○